

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Doroty Kamińskiej

pt. Wpływ oddziaływań edukacyjnych z zastosowaniem narzędzi TOC (ang. *Theory of Constraints*) na poziom wybranych kompetencji u dzieci sześcioletnich

na zlecenie Rady Dziedziny Nauk Społecznych: pedagogika

Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Pani Mgr Dorota Kamińska w dysertacji poddała weryfikacji eksperymentalnej skuteczność innowacji pedagogicznej jaką było zastosowanie narzędzi TOC w celu wzrostu kompetencji krytycznych oraz społeczno-emocjonalnych dzieci sześcioletnich.

Problematyka kształtowanie jednej z kluczowych kompetencji - kompetencji krytycznej jest ciągle aktualna. Instytucje społeczne funkcjonują w otoczeniu coraz bardziej zmiennym i nieprzewidywalnym. W takich warunkach instytucje edukacyjne dodatkowo zobligowane są do tego aby przygotować ludzi do funkcjonowania w świecie zmian, nadmiaru informacji, „uogólnionej niepewności” oraz globalnego ryzyka. Rosnąca konieczność samodzielnego radzenia sobie z takimi sytuacjami, dokonywania ciągłych wyborów, selekcji informacji staje się przyczyną stawiania nowych wymagań publicznym instytucjom a szczególnie tym, które zajmują się dziedziną kształcenia i wychowania.

W sytuacji nowych wyzwań, wskazywany przez Autorkę deficyt dotyczący myślenia krytycznego powoduje potrzebę nowego a zarazem lepszego i skuteczniejszego organizowania procesu edukacyjnego sprzyjającego rozwijaniu tej umiejętności oraz powiązanych z nią kompetencji komunikacyjnych i społeczno-emocjonalnych u dzieci już od najmłodszych lat. Temu między innymi poświęcona została niniejsza praca.

Dysertacja doktorska liczy 282 strony i składa się z 3 obszernych części (zawarto w nich 5 rozdziałów o strukturze spiralnej), podsumowania, bibliografii, aktów prawnych oraz narzędzi badawczych.

W pierwszej części (rozdziały od 1 do 3) zawarto teoretyczne podstawy pracy, gdzie skupiono się na analizie literatury przedmiotu oraz rekonstrukcji teorii związanych z rozumieniem i kształtowaniem kompetencji krytycznych oraz społeczno-emocjonalnych.

Rozdział pierwszy nosi tytuł *Rozwój kompetencji dziecka sześciolatniego*. W tej części pracy dokonano analizy kluczowego pojęcia, będącego przedmiotem pracy: kategorię kompetencji wraz z jej kontekstem kulturowym i dyscyplinarnym. Zawarto tu również przykłady klasyfikacji kompetencji związanych z rozwojem dziecka sześciolatniego. Rozwój tych kompetencji, jak dowodzi Autorka w pracy, ma znaczenie dla rozwoju człowieka w cyklu całego życia. W tej części pracy ukazano również trendy w edukacji w kontekście edukacji całościowej i kluczowych kompetencji, w których krytyczne myślenie staje się postulatem edukacyjnym wynikającym z potrzeb indywidualnych i społecznych. Zostały one dokładnie zbadane i zawarte w międzynarodowych raportach. Wskazują one na potrzebę zmian w edukacji i kształceniu oraz przygotowania do kształtowania kluczowych kompetencji nauczycieli wraz w odpowiednim do tego warsztatem metodycznym. Ostatni paragraf w tym rozdziale przedstawia rozwój dziecka sześciolatniego w perspektywie psychologicznej i społeczno-kulturowej. Autorka skupia tu między innymi uwagę na rozwoju poznawczym w ujęciu J. Piageta, L.S. Wygotskiego oraz J. Brunera.

Kolejny, obszerny rozdział dotyczy kompetencji krytycznych, komunikacyjnych i społeczno-emocjonalnych w ujęciu teoretycznym oraz prowadzonych badań. Dokonano również operacjonalizacji kategorii wykorzystywanych w badaniach własnych (od kluczowej – myślenia krytycznego po umiejętności społeczno-emocjonalne), wcześniej przytaczając dyskursy prowadzone na ten temat w literaturze inne powiązane bądź podobne badania na ten temat.

W trzecim rozdziale dysertacji zaprezentowano kluczowe dla badań teorii: konstruktywistyczne teorie uczenia się (wcześniej charakteryzowane w pracy: J. Piageta, L.S. Wygotskiego, J. Brunera) oraz *Teorię Ograniczeń* jako podstawy dla oddziaływań pedagogicznych z dziećmi sześciolatnimi z zastosowaniem narzędzi TOC.

Należy podkreślić, że w tej części pracy Autorka sięgnęła do bogatej literatury przedmiotu ściśle skupiając się na podjętych zagadnieniach oraz dodatkowo w celu zobrazowania pewnych kwestii tworzyła własne opracowania graficzne, które w syntetyczny i klarowny sposób podsumowywały analizowane zagadnienia.

W następnych częściach pracy przedstawiła potencjał tkwiący w narzędziach TOC. Autorka ukazała nieliczne jak dotąd badania prowadzone w Polsce wskazując na lukę badawczą, którą stara się wypełnić w toku prowadzonych badań. Należy również podkreślić, że

wcześniej, przed badaniami właściwymi Doktorantka prowadziła autorską innowację pedagogiczną z zastosowaniem metody TOC dotyczącą płynności mowy u dzieci jękających się. Pozytywne efekty wprowadzonej innowacji zostały potwierdzone w wynikach diagnozy logopedycznej.

Bardzo interesujące i inspirujące rozważania zawarła Autorka w końcowej części pracy, w której ukazała autorską adaptację narzędzia TOC dla potrzeb dzieci 6-letnich. Należy podkreślić i docenić, że jest specjalistką w tej dziedzinie, docenioną nie tylko w Polsce ale i przez Autora narzędzi. Propaguje w różnych środowiskach wiedzę na ten temat.

Podsumowując część teoretyczną należy zauważyć ogrom pracy włożonej w analizę literatury przedmiotu. To solidny i krytyczny namysł nad dotychczasowymi dokonaniem w zakresie teorii, badań i praktyki dotyczącej przedmiotu badań. Przywołana jest tu zarówno niezwykle bogata literatura polska i zagraniczna. Może jeszcze warto zajrzeć również, do dwóch innych prac, w których jestem również współautorką, na temat analizy kompetencji na innych etapach edukacyjnych (*B.Przyborowska, I.Murawska, Kompetencje społeczne i obywatelskie w podstawach programowych III etapu edukacyjnego [w:] V. Kopińska, H. Solarczyk – Szewc (red.) (Toruń 2017), Kompetencje społeczne i obywatelskie w podstawach programowych kształcenia ogólnego. Analiza krytyczna; V.Kopińska, B. Przyborowska, H. Solarczyk-Szewc [red.] (Toruń 2021) Podstawy programowe kształcenia ogólnego (od)nowa? Raport z badania kompetencji społecznych i obywatelskich*).

Z obowiązku recenzenckiego muszę zwrócić również uwagę na kwestie formalne, łatwe do korekty. Przygotowując pracę do ewentualnego druku należy poprawić dość liczne literówki i dopracować spis treści, w którym mieszczą się nienumerowane podrozdziały (części?).

Rozdział piąty zawiera zagadnienia dotyczące metodologii badań własnych, w tym określa stanowisko badawcze, przedmiot i cele badań, problemy badawcze i hipotezy robocze oraz zmienne i sposób ich operacjonalizacji. Ponadto dokonano w nim charakterystyki zastosowanych w badaniu metod, technik i narzędzi badawczych, w tym autorskich. Całość zamyka opis organizacji i przebiegu badań, w tym pracę z danymi, badania pilotażowe i właściwe, charakterystykę grupy badawczej i opis pracy z danymi.

Celem podjętych w pracy badań była empiryczna weryfikacja wpływu oddziaływań edukacyjnych z zastosowaniem narzędzi TOC na rozwój wybranych kompetencji u dzieci sześciolletnich. W badaniach trafnie zastosowano metodę eksperymentu, rzadko wykorzystywaną w pedagogice oraz sondaż diagnostyczny. Przedmiotem badań w ramach niniejszej pracy doktorskiej były kompetencje dziecka sześciolletniego w zakresie myślenia

krytycznego oraz kompetencje komunikacyjne i społeczno-emocjonalne wraz ze zmianami w nich zachodzącymi pod wpływem czynnika eksperymentalnego (oddziaływania edukacyjne z zastosowaniem narzędzi TOC)

W badaniach dążono również do ustalenia, czy wraz ze wzrostem poziomu kompetencji myślenia krytycznego współwystępuje wzrost poziomu kompetencji komunikacyjnych i społeczno-emocjonalnych u badanych dzieci.

Główny problem badawczy brzmiał: czy istnieje zależność między kompetencjami dzieci sześciolletnich uczęszczających do przedszkola a oddziaływaniami edukacyjnymi z zastosowaniem narzędzi TOC? W pracy postawiono szereg hipotez. W tym miejscu mam szereg zapytań. Dostrzegłam niespójności w konstruowaniu celów badań, problemów badawczych oraz hipotez. Również problemy szczegółowe zostały inaczej skonstruowane niż problem badawczy główny. Istnieją różnice w sformułowaniu problemu badawczego nr 1 i 3 a problemu nr 2. Nie rozumiem tego zabiegu. Jednocześnie szukam zgodności między pytaniami badawczymi a postawionymi hipotezami szczegółowymi. Tu np. pojawiają się hipotezy dot. różnic między pretestem i posttestem, które nie znalazły miejsca (nazewnictwa?) w problemach badawczych. Moim zdaniem warto uporządkować te kwestie z korzyścią dla pracy. W paragrafie dotyczącym schematu zmiennych nie ma odniesień do badań eksperymentalnych chociaż w organizacji badań i dalej już książkowo mamy te odniesienia klarownie przedstawione. Bazując na teoriach naukowych skonstruowano i przeprowadzono w trakcie eksperymentu cykl zajęć dla dzieci sześciolletnich, które posługiwały się narzędziami TOC (czynnik eksperymentalny). Nie odnalazłam jednak w pracy szerszego omówienia oprócz zdawkowych informacji jaki materiał był wykorzystywany w pracy z dziećmi.

W celu oceny skuteczności podjętych oddziaływań edukacyjnych posłużono gotowymi narzędziami psychologicznymi i pedagogicznymi. W badaniach zastosowano również sondaż diagnostyczny wraz z autorskimi narzędziami dla rodziców i nauczycieli oraz arkusz obserwacyjny dziecka. To bogaty wachlarz metod i narzędzi, który pozwolił zweryfikować postawione w toku badań hipotezy.

Szósty i ostatni zarazem rozdział to prezentacja uzyskanych wyników badań, zarówno ujęciu statystycznym, jak i jakościowym, którą zamyka część zawierająca wnioski z badań, podsumowanie projektu badawczego, jego ograniczenia i perspektywy dalszych badań oraz rekomendacje dla praktyki pedagogicznej. Autorka ukazała niezwykle interesujący i wyczerpujący tematycznie materiał badawczy świetnie opracowany statystycznie. Generalnie uzyskany materiał w toku badań ukazuje duże możliwości wykorzystania narzędzi TOC

nawet w przypadku dzieci, które rozpoczynają swoją karierę szkolną. Uzyskane wyniki i wnioski to kopalnia wiedzy zarówno dla teoretyków jak i praktyków oraz metodyków.

Wyniki badań wskazują, że dzięki zastosowaniu narzędzi TOC nastąpił wzrost poziomu wszystkich badanych kompetencji: myślenia krytycznego, kompetencji komunikacyjnych i społeczno-emocjonalnych u dzieci sześciolletnich. Wyniki zostały potwierdzone w toku analizy danych ilościowych i jakościowych. Autorka dowiodła, że można stymulować kompetencje myślenia krytycznego już u dzieci sześciolletnich dzięki zastosowaniu w procesie edukacyjnym narzędzi TOC (bazujących na *Teorii Ograniczeń* E. M. Goldratta) oraz założeń konstruktywistycznych teorii rozwoju i uczenia się dziecka. Uzyskane przez Autorkę wyniki badań korespondują z wynikami innych badaczy, do których w pracy się odwołuje i wykorzystuje w interpretacji wyników badań. Analizując część empiryczną pracy można stwierdzić, że Autorce udało się z powodzeniem zrealizować cel badawczy oraz odpowiedzieć na postawione w pracy pytania badawcze i zweryfikować hipotezy.

Rozprawa stanowi wyczerpującą prezentację analizowanych i przyjętych w badaniach teorii, konstruktów teoretycznych, zawiera szeroko zakrojoną problematykę badawczą oraz przeprowadzoną z powodzeniem analizę statystyczną i interpretację obszernego materiału badawczego. Imponująca bibliografia wieńczy dzieło Autorki.

Reasumując: **pracę oceniam wysoko** zarówno w kontekście przedstawionych w niej założeń teoretycznych, jak i metodologicznych (te wymagają nieco dopracowania) oraz warstwy empirycznej. Uzyskana w toku badań wyniki są cenne zarówno dla teorii, jak i praktyki pedagogicznej i mogą z powodzeniem przyczynić się do wzrostu zainteresowania oddziaływaniami edukacyjnymi z dziećmi w wieku przedszkolnym z zastosowaniem narzędzi TOC wśród nauczycieli edukacji przedszkolnej, jak też studentów kierunków pedagogicznych. Efekty pracy naukowej Pani mgr Doroty Kamińskiej wskazują na to, że staje się dojrzałym badaczem zjawisk edukacyjnych.

Konkuzja. Uwzględniając wszystkie aspekty opiniowanej pracy stwierdzam, że przedstawiona mi do recenzji praca Pan mgr Dorotę Kamińską w pełni odpowiada wymogom stawianym pracom doktorskim w art. 186 i art. 187 Ustawy o Szkolnictwie Wyższym i Nauce (Dz.U. 2021, poz. 478) z godnie z Obwieszczeniem Marszałka Sejmu RP z dnia 1 marca 2021 dla nadania stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika i wnoszę o dopuszczenie Jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Beata Prugowska